

DOOR BAS VAN LIER

MENSEN ZIJN ERGER DAN BEESTEN

FOTO DIRK SPITS

'Auschwitz is ongelofelijk, maar het heeft bestaan, ik heb het met eigen ogen gezien', zegt David 'Dickie' Groenteman (96), die eind januari de herdenking van de bevrijding van het kamp, 75 jaar geleden, bijwoonde. 'Dat ik hier zit is allemaal geluk geweest.'

'Als een beest honger heeft, dan maakt-ie een ander beest dood om te eten. Dat begrijp ik. Maar die mensen maakten mensen dood, kinderen, vrouwen, onschuldige mensen. Voor niks. En ze stonden er nog bij te lachen ook. Ze sloegen ze zo dood. Voor m'n neus. Bam, dood. En nog een, en nog een, en nog een. Heeee, dat vonden ze leuk. Wat is dat nou voor volk? Het zijn geen mensen, het zijn geen beesten. Het zijn Duitsers! Daar moet je over nadenken, hè? Maar het heeft bestaan, want ik heb het met mijn eigen ogen gezien.'

David Groenteman (96), beter bekend als Dickie, is een van de weinigen die de verschrikkingen van Auschwitz nog uit eigen waarneming kan navertellen. Om die reden was hij ook uitgenodigd om naar Polen te komen voor de herdenking van de bevrijding van het kamp, 75 jaar geleden.

'Ik was met mijn zoon uitgenodigd voor de herdenking in Auschwitz, wat niet gemakkelijk was. Het is heel droevig, maar het is gebeurd en wij waren er getuige van. En de herinnering moet in leven blijven, zodat de volgende generatie ervan kan leren en nooit meer zoiets walgelijks teweeg kan brengen. 'De herdenking zelf was heel indrukwekkend. Er waren heel voornamen mensen. De koning was er en veel premiers, het was allemaal heel goed georganiseerd. Het is geen lolletje, ik ga liever naar het strand, waar ik vlakbij woon.'

Het was de vierde keer dat Groenteman terugkwam in het kamp. 'Ik ben een keer met mijn oudste zoon geweest. Met een oud-kampgenoot ben ik een keer samen

INTERVIEW

gaan kijken en met zijn zoon ben ik ook nog eens geweest. Dus ik heb het nu al vier keer bezocht. En dat is elke keer enorm indrukwekkend. Ik heb het gezien toen het kamp functioneerde en het is nog steeds ongelofelijk: mensen zijn erger dan beesten. Ze maakten er mensen dood voor niets, geen reden. Dat heeft toch geen zin?’

SPORTMAN Daags na de herdenking reisde Groenteman, inmiddels 70 jaar woonachtig in Australië, door naar Amsterdam, de stad waar hij in 1923 ter wereld kwam en die hij in 1950 gedesillusioniseerd verliet. Hij groeide op in de Diamantbuurt bij de Amsteldijk en was in 1939 hard op weg om een professioneel sportman te worden. Hij voetbalde, maar ijshockey was zijn ware passie. Op 16-jarige leeftijd speelde hij al in de Eerste Divisie, bij AYHC, de Amsterdamse Ys Hockey Club, op de ijsbaan aan de Linnaeusstraat. Tot 1941 werd er nog gespeeld. Ondertussen zat hij op de ETS, de elektrotechnische school, ‘maar daar zijn we in 1940 natuurlijk afgegooid. Dat was het einde van de education.’ Groenteman raakte betrokken bij het verzet. ‘Ik was verbonden aan een groep die ondergronds werk deed. Ik moest, meestal op de fiets, krantjes rondbrengen en valse persoonsbewijzen.’ Dickie’s vader, Elias Groenteman, had een passage naar het buitenland voor zijn gezin geregeld, maar Dickie’s zus Betty wilde niet vertrekken zonder haar man Abe Logger en hun moeder, Rozette Groenteman-Velleman, wilde niet zonder haar dochter vertrekken. In 1942 besloot Dickie het er alleen op te wagen.

TER DOOD VEROORDEELD Groenteman: ‘Op een gegeven moment moest een jongen van mijn groep naar Duitsland. Toen besloten we: we gaan naar Engeland. We waren met zijn vieren. Een van ons woonde in bij een man

die hij moest vertellen dat hij weg zou gaan en dus de huur opzei. Verder wist niemand er van. Toen we op het Centraal Station aankwamen stond de Groene Politie op ons te wachten. Dus de enige die het verraden kon hebben was die Alfons Muller.’ De vier jongemannen werden opgesloten in de gevangenis aan de Amstelveenseweg en aanvankelijk ter dood veroordeeld, maar die straf werd later omgezet in vijftien jaar tuchthuis.

Dickie’s vader werd later gearresteerd in Antwerpen en op 24 september 1942, oud 49 jaar, in Auschwitz vermoord. Zijn moeder vond samen met haar moeder een onderduikadres in Haarlem, waar ze de oorlog wisten te overleven. Zus Betty en haar man werden naar Sobibor gedeporteerd, waar ze direct na aankomst zijn vermoord.

‘AUSCHWITZ WAS ONHOUDBAAR’ Dick en zijn companen zaten zeven maanden op de Amstelveenseweg tot de een na de ander naar Duitsland werd gestuurd. ‘Twee zijn er overleden’, zegt Groenteman, ‘alleen ik en een ander hebben het overleefd. Ik werd overgebracht naar Vught, en daarna via Bochum, Magdeburg en Gross-Rosen naar Auschwitz.’ De inmiddels 20-jarige Groenteman was fit en sterk en wist zich daardoor te handhaven in het kamp waar hij tewerk werd gesteld in de steengroeve en de mijnen. Maar ook moest hij de lichamen van gevangenen, die een wanhopige vlucht poging hadden gedaan, uit het prikkeldraad halen en massagraven vullen en bluskalk op de lichamen strooien. ‘Auschwitz was onhoudbaar. Ik heb het een poosje uit kunnen houden omdat ik goed getraind en sterk was. Maar dat ik hier zit is allemaal geluk. Er werd om metaalbewerkers gevraagd en een medegevangene, Ko Waterman, die bij Fokker had gewerkt, zei

dat ik moest zeggen dat ik zijn leerling was geweest.’

WERK IN EEN KANONNENFABRIEK Zo kwam Groenteman in Eintrachthütte terecht, een fabriek in Swietochlowice, zo’n 40 kilometer buiten het kamp. ‘We moesten er kanonnen maken, 8,8 cm luchtafweergeschut. Daar stond ik de hele dag aan de machine. Dat was kosjer. Als je daar binnen kon werken kon je het uithouden. Eten kreeg je toch niet, maar je kreeg tenminste niet op je kop en je stond niet buiten in de kou. Ze lieten je met rust en zolang je maar produceerde was het oké. De fabriek werd aan vier kanten bewaakt door de Wehrmacht, maar in de fabriek waren geen bewakers. Ik had een Poolse supervisor, die ging ’s avonds naar huis en kwam ’s morgens weer terug. Die bekeek wat ik gedaan had en mat na of het allemaal goed was. Het was heel nauwkeurig werk, want ik moest bijvoorbeeld de behuizing van kogellagers uitslijpen. Ja, als dat een millimeter uitliep dan kreeg je wel op je donder.’

OP DE FIETS NAAR AMSTERDAM Zo overleefde Groenteman het kamp, vanwaar hij in januari 1945 werd overgebracht naar Mauthausen, dat op 5 mei door de Amerikanen werd bevrijd. Voor Groenteman begon toen een eindeloze tocht per vliegtuig, auto, motor en fiets terug naar huis.

‘Van Antwerpen ben ik naar Amsterdam gefietst. Er was geen trein, niks. Bij Moerdijk werd ik na enig soebatten door Canadese militairen over het water gezet. Toen ik in Rotterdam aankwam ben ik op straat flauwgevallen. Toen ik wakker werd lag ik bij mensen thuis op een bank. Ik riep in paniek: “Waar is mijn fiets?”, maar die hadden ze ook meegenomen.’

‘Uiteindelijk kwam ik in Amsterdam, in de Van der Helststraat bij de connectie waar ik in de oorlog voor had gewerkt. Die mensen

waren er nog en de dochter vertelde dat zij mijn moeder en grootmoeder naar Haarlem had gebracht. Daar ben ik toen weer naar toe gefietst, met die dochter achterop. Toen we op de Garenkokerskade 15 aankwamen zei zij dat ik maar even buiten moest wachten. Maar het bleek dat mijn moeder en grootmoeder er allebei nog waren. Dat was geweldig, natuurlijk.'

VIJF WONINGEN VERLOREN Eenmaal terug in Amsterdam kwam de terugslag. Het ouderlijk huis en ook die van Dickie's zuster, tante en grootmoeder werden door andere mensen bewoond. 'Die eerste tijd na de oorlog was afschuwelijk', zegt Groenteman. 'Je had geen geld, geen dak boven je hoofd, geen job, niks. In 1946, ik was net getrouwd, ben ik naar het Centraal Bureau Herhuisvesting gegaan. Ik zei: Ik ben pasgetrouwd, mijn vrouw is in verwachting, ik kom net uit het kamp, ik heb vijf woningen verloren hier in Amsterdam-Zuid, ik moet onderdak hebben. Zegt-ie: "Het spijt me ten zeerste, er zijn nog 24.000 wachtenden voor u. Dag meneer. Volgende." Daar stond ik. Uiteindelijk hebben we een leegstaand huis op de Rijnstraat, vlakbij het huis van mijn schoonouders waar we inwoonden, gekraakt. Ik ben de eerste kraker van Amsterdam.'

Werk was er ook al niet. 'Een vriend werd directeur van *Total*. Hij zei: "Vind een loods dan installeert Total alles en kun je benzine gaan verkopen." Precies wat ik nodig had. Maar toen ik me bij de Kamer van Koophandel wilde inschrijven bleek dat dat niet kon zonder middenstands- en Bovag-diploma. Ik zeg: "Man, ik kom net van de universiteit." Hij zegt: "Welke universiteit?" Ik zeg: "Auschwitz".'

IJSHOCKEY LEGEND Inmiddels speelde Groenteman ook al weer ijshockey en wel in de Eredivisie bij de IJsvogels, de Tilburg Trappers en in het Nederlandse nationale team. Toen hij voor zijn gezin geen toekomst in Nederland meer zag, wilde hij vanwege het ijshockey wel naar Canada. Maar zijn vrouw vond het in Nederland al koud genoeg en wilde daar niet heen. Zij had vrienden die naar Australië waren geëmigreerd en zo kwam het gezin Groenteman in 1950 ook in Australië terecht.

'Er was daar ruimte en werk. Ik werkte eerst in een hoedenfabriek. Binnen een jaar had ik genoeg verdiend om een huis te kopen.' Later kreeg hij werk op een ijsbaan, terwijl hij als hockeyer uitgroeide tot een 'legend', opgenomen in de Australische *Ice Hockey Hall of Fame*. Uiteindelijk exploiteerde Groenteman zijn eigen ijsbaan en zag hij zijn drie zoons Ron, Elliott en David ook op hoog niveau hockeyen. De zoons kregen zes kinderen en inmiddels is er ook al een achterkleinkind.

Auschwitz heeft uiteraard zijn sporen nage laten, maar het kamp heeft Dick Groenteman niet geknakt en vanaf het moment dat hij voet op Australische bodem zette, heeft hij een leven van voorspoed gekend. Als hij iets van de oorlog heeft overgehouden dan is het zijn pacifisme.

'Vechten heeft nog nooit iets opgeleverd, alleen maar ellende, aan alle kanten. Zolang mensen met elkaar kunnen praten, kunnen ze iets oplossen. Elkaar doodschieten lost niks op, want uiteindelijk moet je toch met elkaar praten om vrede te sluiten. Je kunt tien jaar oorlog voeren, maar uiteindelijk moet je toch praten. Zullen we dan niet eerst praten, voordat je al die onschuldige mensen doodmaakt?' —

Nederlands IJshockeyteam 1946.

Dickie Groenteman knielend, derde van links.

CHAJA POLAK

WAAROM HEBBEN JULLIE JE ALS MAKKE SCHAPEN LATEN WEGVOEREN.

Achter dit 'waarom' hoort geen vraagtekens. Hier hoort een punt. Want het was en is geen vraag, maar een statement, een verwijt. Een beschuldiging zelfs.

Wie van ons heeft, na de oorlog, deze zogenaamde vraag niet moeten aanhoren. Toen het mij overkwam stond ik sprakeloos. Was ik niet een kind van Joodse verzetsstrijders? Verleende mijn eigen oom Ben Polak als arts niet met gevaar voor eigen leven medische bijstand aan ondergedoken Joden? Vervalsten mijn ouders geen persoonsbewijzen, schreven zij niet voor een verzetskrant. Zoals ook mijn oom Sam Polak.

Tallos zijn de voorbeelden van Joods Verzet. Zoals dat van de Joodse zusjes Brilleslijper, beschreven door Roxane van Iperen in 't *Hooge Nest*. De zusjes Brilleslijper die met hun strijd doorgingen tot het bittere eind, tot zij, verraden, werden opgepakt en gedeporteerd naar Auschwitz. En zijn er hier, in ons dierbaar koor Heijmisj Zain, niet vele mensen wier ouders in het verzet zaten. Wees de historicus Jacques Presser er in zijn boek *Ondergang* niet op dat het verzet van Joden in Nederland relatief dat van niet-Joden overtrof.

Verzet.

De nazi's hielden vanaf het begin van de oorlog wel degelijk rekening met Joods verzet. Zij deden er alles aan om dat al in de kiem te smoren. In Nederland, door het sluipenderwijs invoeren van de één na de andere anti-Joodse maatregel waardoor Joodse Nederlanders tenslotte werden uitgesloten van het openbare leven.

Waarom hebben jullie je als makke schapen laten wegvoeren. Punt.

Wij hebben ons niet zomaar laten wegvoeren. Nee. En daarom staan we hier bij het monument van het Joods verzet. Want wij hebben ons verzet. We hebben persoonsbewijzen vervalst. Verzetsbladen volgeschreven, en verspreid. We

TOESPRAAK BIJ HET MONUMENT VAN HET JOODS VERZET AMSTERDAM 25 FEBRUARI 2020

hebben deelgenomen aan het vinden van onderduikadressen. We hebben gewapend verzet gepleegd. We hebben ons ook verzet door níet te gehoorzamen. Door ons niet te melden wanneer we daartoe werden opgeroepen, maar onder te duiken. Of ons – zelf – van het leven te beroven. En als we ons niet hebben verzet, dan was dat vaak omdat we te arm waren en geen onderduik konden betalen. Dan was dat, omdat we in een arme Joodse omgeving leefden en onze burens, alle mensen in de straat, iedereen in de wijk even arm was, en we niemand anders kenden dan andere al even arme Joden, en er geen plek was om heen te gaan, geen plek om ons te verbergen, geen mens om om hulp te vragen. En wij die eventueel wel de mogelijkheid hadden onder te duiken, en ons toch vrijwillig meldden na een oproep van de nazi's? Dan was het, omdat we een leven in angst op een onderduikadres niet dachten te kunnen verdragen, een leven onder de voortdurende dreiging van verraad, waardoor we, dan maar liever, de zekerheid zochten van het onvermijdelijke, van het onontkoombare. Dan was dat - ook - om ons onterecht vertrouwen in een overheid die meewerkte met de bezetter. En velen van ons eenvoudig níet konden geloven wat ons te wachtten stond. Dan was het - vaak - omdat wij 'anderen niet in gevaar wilden brengen.' Zoals mijn tante Jet en haar man en hun dochtertjes Mirjam en Hetty. Om die reden hebben zij zich gemeld. Ze werden vermoord in een van de kampen van het Oosten.

Er waren er talloze.

Hier, op deze plek, wil ik het vernietigingskamp Treblinka in herinnering brengen. De opstand daar eren. De grote opstand op 2 augustus 1943. Toen Treblinka door Joodse gevangenen in brand werd gestoken, de nazi's werden aangevallen en de gevangenen door de omheining braken. Weinigen overleefden, maar het betekende wel het einde van Treblinka.

Ik wil hier stilstaan bij de begenadigde schrijver en oorlogscorrespondent Vasili Grossman. Als een van de eersten betrad hij, met het Rode

Leger, Treblinka's schuldige grond. Hij zag. Hij vroeg. Hij luisterde. En schreef over wat hem ter ore kwam, ik citeer:

Er werd mij verteld van een jongeman die een SS-officier stak met een mes. Van een jongeman die, al naakt, een door hem verborgen gehouden granaat gooide in een groep beulen. Er werd ons verteld van het gevecht tussen opstandelingen en de SS, een gevecht dat een hele nacht duurde. Er werd ons verteld van het grote meisje dat 'op de weg waarover geen terugkeer mogelijk is' een karabijn uit handen van een bewaker griste en terugvocht. Haar naam is onbekend, niemand kan haar de eer bewijzen die haar toekomt.

Alles is waar, dacht Vasili Grossman voortlopend over de aarde van Treblinka. Ik citeer:

De laatste krankzinnige hoop dat dit alles maar een droom was, is verbrijzeld. De lupine-peulen tinkelen en tinkelen, zaadjes vallen alsof er een gerinkel van ontelbare belletjes vanuit de aarde opstijgt. Je krijgt het gevoel alsof je hart het elk ogenblik kan begeven, overweldigd door verdriet, een verdriet zo groot dat geen mens het kan verdragen.

Waarom hebben jullie je als makke schapen laten wegvoeren. Punt.

Koningin Wilhelmina en haar regering vluchtten naar Londen. Wij bleven achter, overgeleverd aan de bezetter. Koningin en regering lieten na de Nederlandse bevolking op te roepen hun Joodse landgenoten te helpen en bij te staan.

Om ons heen werd dús weggekeken. Om ons heen werd gecollaboreerd.

Er werd zoveel mogelijk gewoon doorgeleefd. En er waren mensen die onderduikers in huis namen, alléén om het geld. Of, als goedkope en uitgebuite hulp in de huishouding, zoals dichteres Hanny Michaelis. Er waren mensen die de hun toevertrouwde Joodse onderduikkinderen seksueel misbruikten. Maar, tegen álle repressie in, waren er mensen die voor ons hun leven waagden, die ons in huis namen en álles deden om ons te helpen en te redden.

Zoals de vriend van mijn vader. Hij en zijn

vrouw namen eerst mij in huis, later mijn moeder, nog later mijn vader. Kort daarop werden wij verraden.

Waarom hebben jullie je als makke schapen laten wegvoeren.

Die zogenaamde vraag, of een variant erop, stelde de schrijver Willem van Maanen ná de oorlog in een van zijn romans aan mijn vader, Hans Polak, die er niet meer was om te antwoorden.

Daarom zal ik het doen, in zijn plaats.

De vraag was, meer precies, waarom mijn vader zich tijdens zijn arrestatie niet heeft verzet.

Met andere woorden, waarom hij de gewapende agenten niet aanviel. Nederlandse agenten. Met zijn blote handen. Dit is mijn antwoord:

Als mijn vader zich had verzet, dan had hij daarmee zijn vrouw en dochter - mij -, de echtgenote van zijn vriend en hun twee kleine meisjes bij wie hij was ondergedoken - de vriend was op dat moment niet thuis-, dan had hij allen in levensgevaar gebracht.

Waarom wordt deze vraag toch steeds weer gesteld?

Ik weet het niet, maar ik weet wel dat er een groot gebrek heerst aan werkelijke en gedegen kennis van de Sjoa; het dieptepunt van wat de mens de mens heeft aangedaan. En naast gebrek aan kennis, vermoeidheid om nog iets over de Sjoa te willen weten. En onverschilligheid. En regelrecht antisemitisme. En ook wereldwijd gebruik en misbruik van de geschiedenis van de Sjoa voor politiek gewin. Resultierend in het herschrijven, naar believen, van de geschiedenis van WOII.

Wij zijn verantwoordelijk voor allen die door de nazi's zijn omgebracht om te doen wat in ons vermogen ligt om hun lijden, hun verzet, hun geschiedenis, om ónze geschiedenis ongeschonden voor het voetlicht te brengen.

Zoals ook nu weer, hier, bij het monument van het Joods verzet.